

druga novosadska elegija

ištvan domonkoš

Ludost je sujetno se razotkriti
Kokto

Bol, zemlja tone, ili sneg naviše leti,
teška kiša u svoju suštinu umače drveće,
između dva elementa nabubreno se praćaka
lišće,

prašina s vodom je blato,
devojka s hlebom — smrt.
Bol, negde pada cigla,
red jauče, red je loša navika,
ljubav je zakon, već sam njen ubica,
na vodenoj pruži riba,
protutnjim, trenutak jedan,
krvavim dlanom
milujem svoju kosu,
o, tepam i obožavam
i zavaravam samog sebe.
Sav u ulju nemo tutnjim,
pevam paru, crvenu maglu,
iskre,
iskre,
gundam samom sebi,
sâm,
grubo,

kao stidljivi đavoli
jurim između bandera,
monotonim, sporim ritmom,
kao zastarele, nejake,
bezrazložno podivljale lokomotive,
uplašene, dečjim očima
u noć zagledane lokomotive,
koje veselo tutnje, bestežinske,
zaljubljene lokomotive,
a pošto sam do te mere slobodan,
tada ću radije da umrem.
Postaću trava, do vrha ispunjena zelenim,
natopljena suncem, zgažena,
ali vi mi verujte,
sve je to samo
vešta zamena slike.
Bol, smrt, taj klonuli saveznik Rilkea,
anđeli i sveci
isti su kao i pesme,
bestežinski, bestelesni i bez mirisa,
tvrdoglave device u glavama atoma,
s kojima ludilo svako veće leže.
Sada već mogu da krenem u šetnju,
atar mi više ne daje
grudu, sunce i motiku,
ni toplu baršunastu vatru
koja zamire u stogovima slame,
ni prepelicu, ni čoveka, ni stado,
ni vodu.
Jedan čovek, čim stignem, uzima ašov,
kad jednom zauvek stignem.
A truljenje je laž:
izmišljen je svaki koren,
okorela priroda, bogovi vrli,
pravi pesnici, mrtvi ljubavnici.

S mađarskog preveo Josip Varga

razmjeniti snove ili čovjek u oku

rada iveković

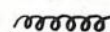
UPUTSTVO ZA ČITANJE:

Interpunkcija, ionako siromašna u našoj grafiji, mogla bi se glatko ukinuti. Ukinuti u pisanju. U čitanju, govorenju, naše pauze, naglasci, ubrzavanje ili usporavanje, intonacija, ritam, ponekad su izražajni i sadržajni od riječi samih. Tekst se sastoji i od riječi, i njihovih modulacija, i od praznina među njima. Riječi katkad trpe intonaciju i interpunkciju, neke milujemo i mazimo, druge šibamo i izbacujemo. Neke pružaju otpor.

Umjesto da je ukinemo (neki to s uspjehom čine, vidi Philippe Solers), možemo pokušati da interpunkciju dopunimo, da se poigramo njome. Mogućnosti su bezbrojne. Interpunkcijom, ili samo punkcijom, nemoguće je iscrpno grafički obilježiti sve naše zastoje, predomišljanja, šutnje u govoru. Neki znaci uvedeni za ovu priliku:

— tužno:

— smiješno:

— dosadno:

— pun pogodak
(bez pogovora):

— može biti, a
može i ne biti):

— zapetljano:

— kost u grlu:

— jake emocije:
— samozvana Teorija, pozivanje
na racionalnost, metodičnost
itd., ili 1 teorija:

— glupo:

Ova »interpunkcija« ne bilježi samo pauze i intonacije, nego i raspoloženja. Može da intervenira bilo gdje tokom rečenice ili izvan nje, s ostalim znakovima ili bez njih. Može da ostavlja i znatne nedoumice, kao i uobičajena interpunkcija. Uputnik i usključnik mogu da se koriste i izvrnuti, slično kao u španškom. I ostali znaci mogu da se koriste nekonvencionalno, kao , , , . Može da se doraduje. Podložna je i štamparskim greškama.

ČOVJEK U OKU UČITELJA

Kazuje Māndukya-upanišad, Brhadāranyaka (IV, 3), a i Chandogya također (VIII), priču o čovječuljku u oku sagovornika, svjedoka (śākṣin) našeg tajnog života. i Svjedoku! Još gore: taj duh—čovjek (puruša) subjekt je njegov. Tek kad mi ostanemo bez riječi, naš puruša progovara. Tek kad mi mirujemo, puruša putuje. Tek kad mi ostanemo neosjetljivi, puruša slasno uživa. Kada mi postanemo duh i gubimo tijelo, naš se duh (taj mili puruša) materijalizira, stiče čula. Puruša je sve ono

što mi nismo, nismo zapravo. Naša suprotnost. Kyā bolū? Puruša je simetrija, naša obrnuta slika u ogledalu. U oku. Puruša je svjedok velikih istina, garant apsoluta, apsolut sâm: on je saccidānanda: sat, ono što jest; cit, sveobuhvatna svijest—spoznaja; ānanda, dobrobit. Puruši je dobro. Kad mu je najbolje, kad je najviše pri sebi, a mi pri njemu, puruša je moć koja buja, brahman. Kad nas je potpuno ispraznio, izmoždio, on je naravno najpuniji: dok spavamo on radi, dok smo obamrli on osjeća, dok smo lažni on je 1 istina.« Gde ja stadoh, ti ćeš poći, što ne mogoh, ti ćeš moći.»

Pa ipak, puruša je naša vjerna kopija (ili mi njegova), naša najdublja bit, mi sami, naš pravi identitet (koji je njime određen). On je noć svakog dana, san svake jave. Svako oko ima svog purušu, kao i oko univerzuma, Sunce. Ali on ne sjedi nužno u svom oku: tu se nalazi samo kad smo budni. Čim to-

nemo, tonemo u san, i kako zadnji dio glave dobiva na težini, čovječuljak iz zjenice kreće na put našim krvnim žilama. U srcu mu je pravo stanište, odakle kontrolira naše misli i naša čuvstva. Koja se gube, nestaju, kada čula trnu u bezdanu vremena. Krvotok i Sunčeve zrake dio su istog spleta, mreže duševnog poretka. Tako u četvrtom stanju najdublje sna, *turiya* ili *catūrtha*, *puruša* napušta naše tijelo: kreće se Sunčevim sistemom po bezgraničnim i neorijentiranim, nemjerljivim prostorima Brahminog svijeta. U tom stanju privremenog oslobođenja — privremenog sa subjektivnog stanovišta diferenciranog *ja*, ali u suštini nemjerljivog, vanvremenskog — doživljeno je potpuno jedinstvo sa samim sobom. Kad od sebe potpuno odustanemo, kad smo najmanje pri sebi, tada smo najintegralniji u vrhuncu mističnog ujedinjenja s nama samima u apsolutu. Snovi predstavljaju čovječuljkova kretanja na putu izbavljenja.

Šta radi *puruša* u oku? U oku može drugi da ga vidi. *Puruša* svjedoči drugima o sebi, tj. o našoj duševnosti. Duhovnosti? Duhovnosti? O našem *pristajanju*. »*Puruša* u oku« koji ovisi o drugome kao svom materijalnom osnovu i povezuje nerazdvojno dva pojedinca, garantira simbolički i stvarni poredak, mentalni režim, sistem vrijednosti. Omogućuje čitanje lica kao naličja. Sna kao jave. Stvarnog kao nestvarnog. Zbiljskog lika kao kopije slike u ogledalu. Operacijom dubokog sna i intervencijom *puruše*, duhovni i materijalni svijet jedan se drugome suprotstavljaju u korist prvoga: sva su vrijednosno pozitivna obilježja s njegove strane. I, kad smo kod zrcala (a i oko u kojem se čovječuljak pojavljuje funkcionira kao ogledalo), recimo i to da je »drugi« pri pojavi *puruše* zapravo samo prikriveni »isti«, i jedini. Jer *puruša* u svom odnosu s drugim zapravo tek garantira stabilnost poretka — odnosa, jamči mogućnost suprotstavljanja materijalnog i duhovnog, pasivnog i aktivnog, vanjskog i unutarnjeg, nebitnog i bitnog, lažnog i istinitog i tome slično. »Drugi« je potvrda nas samih i kroz nas same, pod uvjetom da ga ne priznajemo. Varka je, ako postoji, »optičke« prirode, i pojavljuje se ili gubi ovisno o stanovištu. Čak ni bezbroj (u krajnjoj liniji prebrojivih) *puruša* ne jamči pluralizam, već samo nadređenost ili inherenciju jednog *Puruše*, koji je posvuda, čim se pomaknemo iz bilo koje rupice. U *puruši* je sve, kao panenteizam, on je univerzalnost sama. Bez obzira na to je li *puruša* izašao na svoje sneno putovanje van našeg tijela ili nije, *puruša* ga (i nas) obuhvaća, objumljuje, samo što smo (?) toga u prvom slučaju svjesni, a u drugom ne. *Puruša* ne pristaje da bude subjekt, kao što to ne prihvata ni sopstvo, *ātman*. Ali *aham-kāra* ili »funkcija-ja«, rado će to prihvatiti. »Ja« prima na sebe sav privid svijeta, svu varljivu životnost i čulnost, prolaznost utemeljenu u stvari (i) kojom se duh hrani. Duh je vampir, i kao svaki zdravi vampir — pije krv i ždere meso, s kojim inače, ne može da opstane u istoj ravni.

O KAPI NEKTARA

- Govori se da duh ljudski dva vida ima: čist i nečist. Nečist, ako žudnji robuje a čist oslobodi li je se. No misao (razum) je sama neposredni uzrok i ulančanosti i oslobođenja ljudi. Vezana za zemaljska dobra preporadajući ona vodi, ali ako se te veze rješi, vodi izbavljenju.
- Ako je za želju za potrebna sloboda duha od čežnje za zemaljskim dobrom, čovjek koji se izbaviti želi, htjeti će presjeci veze što mu duh sputavaju.
- Jer tek kada duh, slobodan od svake spona stekne unutarnju vlast u uništenju vlastitog intelekta, postiže se najviše stanje.
- Koliko se kolebljivost učvrstila u srcu, toliko su dugi napori koje će valjati uložiti u oslobođenje duha! Ti napori su znanje i upregnuće,

Vječni san ljudskog (muškog) *puruša* duha: osloboditi se žudnje koja uvijek duguje čulnosti, tijelu, užitku, drugome. Vječna mora također, jer na njima se hrani. Sve tjelesno je nečisto, a duh je prividno vezan, uzrok i svoje sputanosti i (zatim) svog oslobođenja. Neće mu valjda tvar biti uzrokom? Da ona to ne bi bila, on se mora vratiti u gluhi i nijemi prostor/vrijeme prije svog početka, prije uzroka svog uzroka, vječno nepošten prema sebi: jer tada je uzrok i materiji, svakoj dvojnosti, dakle svojoj suprotnosti, svojoj nesreći.

Uspon duha je njegovo samouništenje. Tražiti svoje korijene, htjeti biti (duhovna) maternica i primalja samom sebi (babica, babac? *sage-homme*) jeste samoubilački, ali zato i časno? Uzvišeno? i svakako duhovno. Ali ne i duhovito: osvrnimo se po polju časti, čojstva i junaštva. Diktatura duha i sitni fašizam u nama: nije li fašizam bio samoubilački? Mislim na materijalnu, fizičku, društvenu udobnost upanišadskog učitelja kojemu daci peru noge i lože vatru na ognjištu, kojemu žena u samoporicanju prinosi hranu, koji smatra svojim zadatkom prema kozmosu da izrodi sinove, ostavi materijalni trag, a koji

a sve ostalo je priča, prepiranje i puko razglabanje!

- No ovo ne znači da ne treba razmisliti, kao što se i ne treba posvetiti zadovoljstvu razmišljanja. Treba, u stvari, dobro promisliti, ali se mišljenja ne držati, jer će *brahman* spoznato biti tek kad se oslobodimo svih predrasuda.

- To je, i samo to, *brahman* bez podjele, bez razlika i osobina. I kad je sljedbenik uvidio da je *brahman* on sam, ostvario ga je zauvijek.

- Da, konačno je slobodan sljedbenik koji je shvatio da se radi o *brahmanu* bez kog se ne može dokazati, razlika i granica, objasniti ni pokazati, *brahmanu* bez početka i kraja.

- »Ne! to nije ni kraj svijeta ni njegova prva pojava, ni vezano biće ni slobodno, ni sljedbenik što izbavljenje traži, ni onaj koji ga je našao«, tako se, kažu, određuje vrhovni cilj onostran svakoj definiciji.

- Treba znati da je *ātman* jedan, ako se čini raznih pojavnosti u javi, *spavanju* i *dubokom* snu. Za onoga što ovo troje prevazići zna, nema više preporadanja.

- Da, jedan je *ātman* prisutan u svakom pojedincu, iako se čini kao da je ujedno mnoštven i jedinstven kao mjesec što se u nemirnoj vodi ogleda.

- Ko prenosi krčag prenosi i prostor u njemu. Razbije li ga, uništen je on, ali ne i taj prostor: *ātman* je neuništiv, čak i ako uništimo tijelo što ga sadrži,

svijet proglašava prividom i materiju nečistom.

Samoubistvo? Žrtvovanjem samome sebi vlastitog principa? Kako je došlo do toga da umni princip duha, da bi se ostvario, skreće u svoju suprotnost, otkriva granice intelekta — a ipak prezire »nečisti« doticaj materije? Mislim na učitelja čiju misao omogućuje požrtvovnost sljedbenika, koji jede ili posti da bi duhu omogućio da misli, koji se bavi higijenom vlastitog tijela i ima fizičke potrebe. Koji poriče sjedalo na kojem je udobno smješten u ime misli o tom sjedalu, koji poriče svoju zajednicu u ime svoje (prazne?) glave. No koji kontradikciju i sam osjeća (ali je neće nikad priznati): odrekne li jedan od dva kraja dualiteta, cijeli odnos pada u vodu, a nestaje naravno i drugi kraj (*Nāgārjuna* je u ovome dosljednije mislio, kao i budizam inače): tako duh ne priznaje materiju da bi bio duh (a to znači da bi potvrdio svoju superiornost), ali istim postupkom i sebe diskvalificira.

Zato je pravo *brahman* ono »bez podjele«, »bez razlike«, »nediferencirano«, ono prije (a zatim i poslije) svake diferencijacije? I suviše je osjetno prisustvo arhaičnog materijalizma koji nije (još) bio pristao na racionalistički rez — i stoga je bio uklonjen. Osnovni je problem indijske filozofije borba između ove dvije tendencije: težnje za racionalističkim-idealističkim rasčepom (materija/duh, objekt/subjekt, iracionalno/racionalno, žensko/muško, pasivno/aktivno itd.) — i, s druge strane, težnje (prisutne i u indijskom idealizmu, a izražene u teorijama izbavljenja, i upravo zbog ovog posljednjeg) za nepristajanjem na rascjep. Ova težnja, onda, služeći se oprobanim sredstvom filozofije kao »kraljevske nauke« (*Deleuze & Guattari*), a to je lažni univerzalizam i postulacija primarnog i konačnog jedinstva, jednote (u *brahmanu*, riječi itd.), može iz čistog racionalizma da odvede, ne, dođu, u čisti iracionalizam, nego u aracionalizam (tj. nepriznavanje rascjepa uopće), i dakle, ipak, u mistiku »neposrednog doživljaja«.

Evo jednote duhovnog principa: *ātman* (ili *brahman*) je jedan, a sva pojavnost je prividna. Uloga sna ovdje nije nimalo slučajna: to je stalna igra privida i stvarnosti čiju granicu čovjek neprestano prelazi i povremeno zaboravlja s koje se strane našao. Onirički element, uvijek interpretiran, i dakle manipuliran, uvijek u funkciji mećeg drugog, ide naruku zabašurivanju neodrživosti nediferencirane jednote (apsoluta, duha), samoozakonjenju njegove i istine.

Razmjenjujmo snove, onda? Uz koje jamstvo odanosti i uzajamnog priznanja, ako smo tumačenjem snova (drugoga) već unaprijed pristali na jednu istinu, nametnuli vlastiti zakon?

sličan oblaku.

— Da, tijelo je kao i prostor u
vrću:
ovi su brojni, ali kad je
jedan uništen,
ne mislimo da s njim i
prostor propada,
jer znamo da je on vječan.

— Zatočenik se časti Riječi
vrhovnom Cilju ne primiče,
kao što i lopoč u pomrčini
ne nalazimo:
no ako se oslobodimo,
Odmah vidimo jedinstvo!

— Ipak, tvrdi se da je brahman
Riječ, Diskurs.
U stvari, tek kad je riječ
uništena,
ono što ostane (bit) čista je
Riječ,
prvobitna muklost.
To znajući, možemo o Riječi
msliti
želimo li postići smirenje.

— To su dva učenja
koja oba valja znati
jer brahman je i Riječ
i Apsolut iza Riječi.
Prvo brahman-riječ valja
znati,
a u traženju Apsoluta zatim
ga prevladati.

— Taj je nedjeljivi misterij,
nepokretan, smireni vrhunski
cilj,
kojemu se kreće
sljedbent, postigao kada
može
reći:
»Ja sam to brahman.«!

oooooooo

Ako ispada da je moj san samo
tvoja istina, a tvoj ostaje moja
neistina? Ako si me izneverio,
kao i sebe sama, u samom po-
četku, tamo gdje se doista mog-
lo razmjenjivati snove, ali kao
neprebrojive veličine, nemjer-
ljive intenzitete? Tamo gdje se
osim snova i želja moglo raz-
mijeniti i njihovom ispunjenju.
Ne vjerujem Batailleu: jer raz-
mjena pristaje na razliku. Čije
snove razmijeniti, čemu i za ko-
ga? Moj bi bio nešto sasvim
drugo nego što misliš. (*Car
j'aime le partage là où tu veux
le tout. L. Irigaray.*)

Tu se može složiti, ali ne iz istih
razloga: ja unaprijed i bez-
uslovno, a ti tek na kraju, sre-
ćemo se putujući suprotnim
snovima. Tek kada je riječ mri-
va, kažeš ti, ono što ostaje čis-
ta je riječ. No ja već unaprijed
nemam riječ. Riječi nemam da
to kažem. Osim ako ih ne raz-
lomim i zloupotrebim, zabodem
pod nokte ~~████████~~, kožu.
Tek ću riječima živim-odranim,
i ja s njima u ropcu, možda us-
pjeti da iskašljem tu žuč, to
tmasto nezadovoljstvo, ne u
onome što govore, nego kako to
kazuju. Dok ti težiš smirenju,
ja treperim u nemiru. I riječ
valja mučiti da bi rekla istinu
(koja može samo trenutna biti,
promjenljiva, i dakle nikad tvo-
ja Istina), kao vješticu: priteg-
neš li je malo, pridaviš, zavilaš
li njome oko glave, staviš li joj
nož pod grlo — nezlobivoj: up-
lašit će se, progovoriti autenti-
nim glasom pretjerivanja, napo-
kon. Dotjerana do zida, pod
pretnjom logike, konačno će joj
se razvezati jezik. Tek kada ti
ostaneš bez riječi, tvoja će riječ
progovoriti. Ali ja na (tvoju)
riječ ne mogu ni da pristanem:
ona me ne uzima u obzir.

Ne samo da tvoja riječ ne ra-
čuna sa mnom, nego ti nemaš
uši da moju čuješ. A kad bi me
čuo, pitala bih: *how does it feel
to be a pig?* Da li glava u pijes-
ku osigurava čast na polju tvo-
je savjesti?

*Do druge, nekazane istine, me-
ni je možda i više stalo nego do
ove koju izričem.*

*Nezdravo je i naopako biti sa-
svim u pravu. To znači biti protiv
onih koji žive.*

*Čovek je častan samo onda
kad mu je čast poslednji izlaz
i jedino rešenje. (Milovan Da-
noljać)*

Ima li išta dosadnije?

Razmjenjujemo snove: čije, ako je moj prokazan kao naličje
tvoga? Čije, ako si ti jedini sanjar? Ili obrnuti odnos sna i javé?
Da li san sebe sanja (i tako dokončava), ili sanja život? Sanjati ži-
vot, a ne živjeti ga, to je uvjet njihovog stvaralaštva. Kao da jedi-
no u mučeništvu, žrtvi, (samo)kastraciji postoji ostvarenje, sloboda.
Kao da je kreacija samo(—)stradanje, uvijek trošenje bez po-
vrata, kao da se ne puni iznova iz sebe i kao da se ne napaja ži-
votom samim, neiscrpnosti njegovih pozitivnih i negativnih ener-
gija. Kao da je rasipanje nepovratno, trošenje uzaludno, kao da je
od gubitka i oticanja sigurno samo ono što je pod ključem, u zali-
hama-naslagama naše sebičnosti, tamo gdje druge poričemo, koris-
timo, prerađujemo, sanjamo, prepričavamo, zloupotrebljavamo.

U »tijelu bez organa«, kako bi rekli Deleuze i Guattari, moguće
je odustajanje od (vanjskog?) zadovoljstva, njegovo odlaganje, u
ime uživanja u želji samoj. Jer želja tada, navodno, nije nedostak
(ali je li onda i odustajanje uopće odustajanje? Uvijek mi se
činilo da je logika hokus-pokus), zadovoljstvo joj je imanentno. Ali
šta je onda susret? Zašto bi želji bio potreban drugi? Da li samo
za poništenje rascjepa unutra/vani, ja/ti? Želja usmjerena sama na
sebe, sama iz sebe izrasla nema potrebe za objektom ni povodom.
već unaprijed se zna da sama sebi vraća. Ali, kažu D. & G., polje
imanencije želje (i zadovoljstva u njoj) nije unutar mene, no ne
dolazi ni do nekog vanjskog mene ili ne-mene. Ono je, navodno, kao
apsolutno Izvanjsko, ne poznaje nijedno mene, jer su u toj iman-
entnosti i ono unutra i ono vani stopljeni. U takvom jedinstvu,
koje nije nadređeno na način filozofskog univerzalizma niti dija-
lektičke čarobne sinteze, opstaju sve pojedinačnosti: dakle, i ja i
ti, iako ne više u ličnom svojstvu, jer više i nije važno da li će-
mo reći »ja« ili ne. Sve je dozvoljeno što proizilazi iz želje same i
što njoj vraća. Ova logika se zatvara u začarani krug iz kojeg se
izlazi pomoću čilibu-čiliba. Jer, zašto bi zadovoljstvo u ispunjenju
želje sprečavalo užitak i u želji samoj... osim ako nije mala, nikak-
va, nepostojeća. Prije će biti da je skromni užitak, koji nije izni-
kao iz želje, sam sebi dovoljan, a da želju ne potiče, ne obnavlja.
Ljubav za nedostiznim (koje je takvim učinjeno) obično je samo-
ljublje. Ako, pak, lišavanje, odlaganje, povećava zadovoljstvo, u
želji ili u nedostatku (ovo oni neće nikad priznati), po čemu je on-
da lišavanje? Ako to već nije u prvom redu? Teorija izmišljena post
festum kao izgovor. Za one, od onih, koji ni željeti ne mogu, ili čija
ih želja (?) vraća tek njima samima bez prostiranja kroz dru-
gog čovjeka.

Uživati u lišavanju. Pa, priznajmo li taj užitak, ako nije ropska
logika. Znamo da mazohista ne uživa toliko u patnji koliko u ana-
tomiji svoje želje, u svijesti o želji želje...

I pravo kaže Bataille, erotika odista ima nečeg graničnog, ne-
čeg s ruba. Prekoračenje, stalni izazov, rizik. Ali treba li pristati
na taj, na kraju krajeva, dualizam? Još je Nāgārduna znao da ugo-
dnog nema bez neugodnog: ali, u ovom sistemu vrijednosti. No,
znao je i da je moguće zamisliti, i ko zna, možda i stvoriti, druga-
čije relacije, situacije bez binarnih modela. To kod njega i nije
apsolut, dok čak i Guattari i Deleuze — kloneći se apsoluta — spo-
minju *un absolu Dehors*... Nāgārduna govori samo o drugačijem
viđenju. I, kao i njih dvojica na mjestima gdje su sebi dosljedniji,
o modusu, statusu (glagola) biti. Ima u vezniku (*et*), kažu oni, do-
voljno snage da uništi glagol biti (*est*). Veznik povezuje nebrojene
sastojnice bez hijerarhije, zar ne? Tada više nema parova suprot-
nosti ni hokus-pokus dijalektike. Uzročnosti su mnoštvene i ni-
kad statične, nema linearnog poretka. Đavo i bog: u tom izboru,
razumije se, bit ću uvijek na strani vraga, i pozivati se na svoje
pretkinje, vještice. Ako ništa, da ne bude uzaludan taj veseli in-
kvizicijski genocid 20—30 miliona žena. U Kristovo ime, fratri i
inkvizitori svih heretičkih zala, pobožni valjani oci, uživali su u mu-
čenjima čarobnica, coprnica, vila i rogulja, svršavajući u svoje
strane svete halje, po svim pravilima poznate logike: što gore, to
bolje, kao lijevi kultovi u tantrizmu. Užitka ne bi bilo bez prestu-
pa, navodno, i bez zakona, dakle. Premda, i Bataille sluti i opipava,
naravno, moć prevršavanja, prekomjerja, njegovu drugačiju dimen-
ziju, ali upravo o tome se radi: drugačiju dimenziju, drugačiji kva-
litet u odnosu na ovu ovdje dvojnost. A ni on ni njemu slični ne
mogu zamisliti užitak iz pozitivnog predznaka, s pozitivnim imp-
ulsom, za koji mi znamo. Užitak kojemu nije potrebna varka za-
brane, potiskivanje želje, strahota odvratnosti, strah od smrti, i
koji, dakle, ne prolazi kroz negaciju drugog čovjeka. Pokušali su
to da zamisle ona dvojica šizoanalitičara, kada su projektirali žel-
lju koja u sebi uživa, užitak koji ne izlazi iz želje. Pokušali, ali os-
tali u zatvorenom krugu želje kao samosvrhe, kojoj se ne zna zašto
bi drugi (čovjek) bio potreban, kojoj bi užitak ispunjenja bio iz-
neverjanje. Ali zašto izneverjanje, zašto ne širiti krug? Čemu
uvijek posredovanje, zamjena, lukavstvo, podmetanje, preprike? Pre-
preke sigurno mogu da pojačaju uzbuđenje. Ali kada postaju sa-
me sebi cilj? Kada se dalje od njih ne ide? Time se prikriva ne-
sposobnost uživanja, prepuštanja, zbližavanja s drugim čovjekom.
Težnja da se ostane sam sa sobom, sam u sebi. Po cijenu (samo)
kastracije. Filozofija boga-oca, jednog-jedinog, to zahtijeva, a raču-
nica mu se isplati. Ne dozvoliti da mi užitak dođe od drugog (dru-
ge), ne popustiti sklonosti da mu joj ga pružim. To znači biti jak,
biti siguran, u njihovom svijetu. Tada ćemo sanjati uzvišenu lju-
bav, ideal, ljubiti sveticu, muzu, i prezirati ženu. I izmišljati misti-
ku nedostizne vanzemaljske strasti. Sublimirati osjećaj, kanalizira-

Kako onda, tako danas, kako tamo, tako ovdje — ono s čašću.
On razmišlja o vlastitoj zloj kobi. Mislilac, *puruša*: mudrac ili pjes-
nik uživa razmišljajući o tragičnoj sudbini pjesnikovog udesa i
odatle crpi nadahnuće. Svaki Kierkegaard sebi prinosi na žrtvu
druge (principe, ljude), smatrajući pri tom sebe mučenikom (svoga
djela ~~████████~~) i upada tako u klopku taštine stradalništva. Sub-
limirati (svoju) patnju u stvaralačkom činu isti je stari postupak
puruše, duha (muškarca) u odnosu na pri-rod(u), *prakti*, koja mu
je hrana. Ali on mora (g)uzmicati, ostavljajući nezaštićenom, ne-
taktinom, cijelom, svoju pozadinu, čvrsto tlo: prividnu cjelovitost,
cjelishodnost, dosljednost svoje istine, logike, svog aršina kao jedi-
nog. I nikom nije dato, osim njemu samom, a ni njemu više kad
mu izmakne, da pročita njegovu navodno mnogoznačnu istinu pod
koju su svedene (pod kojom su sravnjene) sve druge.

ti ludilo u nešto drugo, neku drugu kreativnost: bit ćemo umjetnik samo zahvaljujući tome. Međutim, život bi trebao da bude umjetnost, i on to može biti. No kad mu to ne dopuštamo, a raspoložemo stvaralačkim svrabom, moramo ga pretvoriti u nešto drugo: umjetnost, koja je tada otuđenje, i baš zato umjetnost. Dok je život pri tom normaliziran, konvencionalan. Dijeliti život od stvaralaštva bila je cijena civilizacije. Previsoka za nas. Pisalo se ono što se nije imalo hrabrosti živjeti. Upravo je držanje po strani od života omogućavalo stvaranje: mogao je da piše, da slika, samo pod uslovom da ne proživi. No, priznajmo, stvar je kompliciranija nego što se čini na prvi pogled: jer pisanje samo jeste svojevrsno proživljavanje. Ako je i u mislima, ono nije zato manje autentično. I tako, dok stvaralac ispisuje svoj imaginarni život, ovaj mu postaje stvaran u tom pisanju. Potrebe za drugim nestaje, ostaje samo potreba za zaštitom stvaralačkog prostora i vremena, laboratorije koja maštu pretvara u zbilju.

Evo vam vašeg prinošenja sebe na žrtvu, stradalništva, ujedno straha i privlačnosti pred njim: opsesija da žudnja mora da polazi iz nedostatka. Da biste joj doskočili, da biste želju učinili samodovoljnom u vašem samozadovoljstvu, i da biste sami sebi bili dovoljni u statičnosti svog neupitnog opstanka, vi čežnju ne utražujete užitkom u drugome, u predavanju. Zatvarate je u nju samu i tako je zasnivate upravo na onoj njenoj uvjetovanosti koju negirate, a polazite opet od manjka, od lišavanja. Začarani krug, naizgled. Ali nije začaran namjerni krug, onaj u kojemu se hoće ostate. U sebi. To je, duhovitije na našem jeziku nego na stranim — »neoženjena mašina« (la macchina celibe), stroj senzibilnog intelektualca. Muškog svijeta koji može, hoće, bez žene, čak i u radanju, koji »stvara odrasle i završene predmete kao sintezu sebe i vlastitog djelovanja«. Takve celibatne želeće mašine odbijaju proizvodnju koju pretpostavljaju, u tome što hoće da je prevaziđu, da je zaobiđu, da je izigraju. Prvo je muško.³ Dosadna stvar. I sam svoj svjedok.

On projicira svoj san.
I san o vlastitom snu.

NAPOMENE:

¹ »Amrtabindu-upanišad«, jedna od kasnijih jogističkih upanišada, ovdje prema francuskom prevodu u *Upaniṣads du yoga*, tr. par J. Varenne, Gallimard, Paris 1974, str. 156—161.

² Deleuze & Guattari, *Mille plateaux*, Minuit, Paris 1980, str. 194.

³ Emina Cervo-Vuković, »Tutte le macchine sono uguali«, u *Beta*, 3—4/1975, Milano.

život je san

Psihoanalitički pokušaj

manuel garsija - baroso

Uvod

»Čemu se divite?
Šta vas začuđava?
Zar ne znate da mi je Učitelj bio san?
(Kalderon, *Život je san*, treći dan, prizor XIV)¹

Autor ovih misli nije Frojd. On je učinio možda više od toga, on ih je ovaplotio i napisao *Tumačenje snova*.

Još je trebalo shvatiti snove ozbiljno i tako otkriniti vrata koja su štitičila najbolje čuvanu tajnu što postoji: nesvesno; budući da su snovi kraljevski put koji tamo vodi.

Necu da se zadržavam na popisivanju svega što Frojdova autoanaliza i uopšte psihoanaliza duguju proučavanju »njegovih« snova (s druge strane, po povratku s velikog raspusta, knjiga Didijea Anzjea o Frojdivim snovima očekuje nas kod knjižara).

Ovaj navod: »Zar ne znate da mi je Učitelj bio san?«, kojem dolazi da se pridoda »A u svetu, kao zaključak, svako sanja ono što jeste, ali niko to ne zna«,¹ smešta nas u središte problematike nesvesnog, »drugi prizor«, u međusistemske odnose prve topike, i najavljuje teoriju o svesnom nastajanju. Isto tako, kad Sigismund uzvikuje: »A iskustvo me uči da čovek koji živi sanja ono što jeste, do trenutka kada se budi«,² on nam postavlja problem položaja snevača u odnosu na njegov san, problem otpora i prevarnog karaktera svesti čiji je racionalističko-objektivistički imperijalizam učinio nužnim tehnički postupak koji znamo. Pošto je tumačenje vrsta »koana«, prekid u svesnom izlaganju da bi se postiglo da se pojavi, između reči, u rečima, nešto drugo a ne ono što je svesno. Ja htelo da nam da na znanje. Ukratko, ako ovi stihovi imaju tako snažan odjek za psihoanalitičko uho, to znači da između Frojda i autora ovih misli postoji prisna veza za koju mislim da sam je nešto malo razotkrio.

Dovedeni smo dotle da se odmah upitamo: da li je Frojd poznavao Kalderona? I, ako jeste, pre 1900? Džouns, u svojoj biografiji Frojda, kaže nam: »...Pokloni koje je Frojd činio Marti i Mini sastojali su se naročito od knjiga, među njima i Kalderonovih dela.«³ On dodaje da je Frojd davao svojoj ženi da čita knjige koje je voleo. Irving Stoun⁴ nam opisuje Frojdu sobu kod njegovih roditelja 1882, i, govoreći o njegovoj biblioteci, kaže nam da je imao naučne i knjige iz književnosti na šest jezika, od kojih i knjige Kalderona. Nije nemoguće da ga je čitao na kastiljanskom, jer je još u detinjstvu naučio taj jezik da bi čitao *Don Kihota*. Može se, dakle, govoriti da je Frojd poznavao i voleo Kalderona, i to od 1880, mnogo pre, dakle, od *Tumačenja snova*, i čak pre autoanalize (1887—1902).

Razmišljajući o vezama između Kalderona i Frojda, silno me je zainteresovala činjenica da Frojd i protagonista u *Život je san* nose isto ime Sigismund. Džouns čutke prelazi preko izvora nejevrejskog imena Frojd. Znamo da je porodica Frojd poticala iz Galicije, koja je poljska oblast. Jevreje ove zemlje, po S. M. Dibnonu,⁵ štitiili su kraljevi iz dinastije Sigismunda, koji su, iako katolici, poštovali Jevreje i protestante. Porodica Frojd, kao i druge jevrejske porodice, u znak zahvalnosti prema uspomeni kraljeva—zaštitnika, dala je ime Sigismund jednom od svoje dece. U času rođenja Aleksandra, otac Jakob zatraži od Sigismunda da izabere ime svome malom bratu. Sigismund je zadržao ime Aleksandar, ne samo zato što predstavlja težnje njegovog ideala Ja, nego takođe, a za Irvinga Stouna to je čak jedini razlog, »zato što je Aleksandar bio zaštitnik Jevreja« kao dinastija Sigismunda iz Poljske. No, protagonista u *Život je san* nije drugi do knez Sigismund, po kojem Frojd dobija svoje ime.

lojze logar: ključ, 1970, linorez u boji